הלכה · משנה תורה · מפרשים · לחם משנה · ספר מדע

לחם משנה על משנה תורה, הלכות תלמוד תורה

רבי אברהם די בוטון

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם משנה על משנה תורה, הלכות תלמוד תורה

רבי אברהם די בוטון

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-תלמוד-תורה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 4
הלכה ג 4
הלכה ה 6
הלכה ו 6
הלכה ז 6
הלכה ח 7
הלכה יא 8
הלכה יב 8
הלכה יג 8
פרק ב 8
הלכה א 8
הלכה ב 9
הלכה ג 9
הלכה ד 10
הלכה ה 10
הלכה ו 10
הלכה ז 11
פרק ג 11
הלכה א 11
הלכה ה 11
הלכה יב 11
הלכה יג 11
פרק ד 12
הלכה א 12
הלכה ב 12
הלכה ג 13
הלכה ד 15
הלכה ו 15
הלכה ז 15
הלכה ט 15
פרק ה 16
הלכה א 16
הלכה ג 18
הלכה ד 19
הלכה ה 19
הלכה ו 20
הלכה ז 21
הלכה ט 21
הלכה יא 22
פרק ו 22
הלכה א 22
הלכה ב 22
הלכה ג 23
הלכה ד 23
הלכה ו 23
הלכה ז 23
הלכה ט 23
הלכה י 24
הלכה יא 24
הלכה יב 24
הלכה יד 25
פרק ז 25
הלכה א 25
הלכה ב 25
הלכה ט 26
הלכה יג 27

פרק א

הלכה א

אבל קטן וכו'. סוף פ' לולב הגזול קטן שהוא יודע לדבר אביו מלמדו תורה מאי תורה תורה צוה לנו וכו':

הלכה ב

כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. שם (דף ל') ברייתא אין לי אלא בניכם בני בניכם מנין ת"ל והודעתם וגו': **ולא בנו ובן בנו וכו'**. ברייתא בספרי פרשת ואתחנן. ומה שאמר א"כ למה נצטוה כו' זה אינו שנוי בברייתא ואולי מצאו רבינו במקום אחר. ובפ"ק דקדושין (דף ל') אמרינן התם עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה אמר רב יהודה אמר שמואל כגון זבולון בן דן שלמדו אבי אביו וכו' ולא כזבולון בן דן דאילו התם מקרא ומשנה וכו' ואילו הכא מקרא לבד, ע"כ. ולפי התירוץ משמע דכשאמרו בגמרא עד היכן ר"ל עד כמה דורות חייב ואמרו עד אבי אביו והשתא קשה דהרי כתב רבינו והיא ברייתא בספרי דאפילו לתלמידים חייב ללמד ולא נאמר בנו ובן בנו אלא להקדים וכו' ודוחק לומר דבגמרא דידן פליג אברייתא דספרי. ועוד קשה ואמאי לא תירצו בגמרא דהא דאמרינן למדו מקרא אין מלמדו משנה הוא בשכר והא דאמרינן מלמדו משנה הלכות ואגדות וכו' הוא בחנם דבחנם חייב ללמדו הכל וכן משמע מדברי רבינו לקמן שכתב וחייב ללמדו עד שיקרא תורה שבכתב כולה וכו' משמע הא בחנם חייב ללמדו הכל וכן משמע מדברי הטור שכתב לשון רבינו בפרק א' מהלכות ת"ת כתב אינו חייב ללמדו בשכר משנה וגמרא וכו' דמשמע דבחנם חייב. ונראה לתרץ דהני תרי קושיות חדא מיתרץ חברתא דעכ"פ מה שכתב עד היכן חייב אדם ללמדו וכו' הוא בשכר דאל"כ קשה בין למקשה דסבר ששאלו כמה דברים חייב אדם ללמדו אמאי שאל בבנו היה לו לשאול אפילו באחר דאפילו אחר נמי חייב ללמדו מושננתם לבניך וכך למתרץ ששאל עד כמה דורות קשה נמי דהיכי קאמר אבי אביו דמשמע הא אחר לא דאפילו אחר נמי אלא ודאי דכולהו סבירי דהך עד היכן חייב ללמדו הוא בשכר ולכך מה שאמר דלבן בנו חייב הוא חייב ללמדו בשכר ולפי זה למדנו דלבן בנו נמי חייב ללמדו בשכר:

הלכה ג

וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו ואינו חייב ללמד בן חבירו אלא בחנם וכו'. זה לא מצאתי מפורש. ומהריי"ק ז"ל כתב דמסברא ידע ליה שכתב ומשמע ליה להרמב"ם

דכיון דמותר ליטול שכר על המקרא א"כ חייב ללמדו בשכר, ע"כ. ויש להסתפק אם זה שכתב רבינו וחייב לשכור הוא מדרבנן או מדאורייתא דאם הוא מדאורייתא קשה מה הוקשה לו לרבינו א"כ למה נצטוה על בנו ועל בן בנו וכו' הא הוצרך להזכיר בנו ובן בנו להודיענו שהוא חייב ללמדם בשכר ואם הוא מדרבנן קשה הא דכתב מהר"ם דכייפינן ליה ללמדו או ישכור לבניו מלמד דמאי שנא האי עשה של ולמדתם וכו' ואי שכירות הוא מדרבנן א"כ היכי קאמר מאי שנא האי עשה של ולמדתם הא זה אינו אלא מדרבנן. ואפשר לי לומר דהוא מדרבנן ויצא לו לרבינו מהא דאמרינן בפ' לא יחפור (בבא בתרא דף כ"א) אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב וכו' שבתחלה מי שיש לו אב היה מלמדו תורה מי שאין לו אב לא היה לומד תורה מאי דרוש ולמדתם אותם ולמדתם אתם כלומר שהאב בעצמו חייב ללמדו ואם אינו יודע האב ללמד אינו חייב לשכור התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים וכו' דמשמע דמכח התקנה חייב ללמד אותו בשכר. ודברי מהר"ם אפשר ליישב דה"ק כשהאב יודע ללמד כייפינן ליה שילמד או ישכור שכיון שהוא יודע הרי מוטל עליו המצוה ולכך כייפינן ליה שילמד או ישכור אבל אם אינו יודע ללמד לא כייפינן ליה לשכור כיון דאין עליו מוטל המצוה דשכירות הוא מדרבנן כדפרישית. זה נראה לי לומר בדוחק ואעפ"כ לא ידעתי מנין לו לרבינו שבן בנו חייב לו ללמדו בשכר דאין זה התקנה דיהושע בן גמלא ואם נפרש דברי רבינו דמ"ש וחייב לשכור מלמד לבנו היינו לבנו דוקא ומ"ש אבל אינו חייב ללמד את בן חבירו אינו מדויק דה"ה בן בנו דאינו חייב ללמדו בשכר ורישא דלישני דוקא ולפי זה אפשר לומר דהוא מדאורייתא וכפשט דברי ההגהה ולא קשה הקושיא שהקשיתי דאמאי אמר למה נצטוה על בנו ועל בן בנו וכו'. ולפי זה מ"ש בבתרא מתקנת יהושע בן גמלא יי"ל שיהושע בן גמלא פי' שאין פשט הכתוב כן. ומ"מ קשה דמכח דברי הגמרא בפ"ק דקדושין דעד היכן חייב ללמד משמע דלבן בנו חייב ללמדו בשכר דעל כרחין התם בשכר קמיירי כדפירשנו. ועוד קשה דאם בן בנו חייב ללמדו בשכר איך אמר שם בברייתא א"כ למה נאמר בניכם בניכם ולא בנותיכם דלמא דה"ה בנותיכם ומאי דקאמר בניכם לומר דלבניכם בשכר ולא לאחר בשכר. לכך נראה עיקר בנו חייב ללמדו בשכר והוא מדרבנן כדפרישית ומשמע ליה לרבינו דה"ה לבן בנו כיון דהוזכר בקרא בניך ובני בניך א"נ דמדאורייתא חייב על בנו ועל בן בנו ומה שאמר א"כ למה נצטוה וכו' ר"ל דלא היה לו להזכיר אלא בן בנו בלבד לומר דחייב בשכר ואנא ידענא דכ"ש בנו:

הלכה ה

לעולם ילמוד אדם תורה כו'. שם בגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד אדם תורה כו' ר' יוחנן אמר רחיים בצוארו של אדם ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו, ע"כ. וכאן לא כתב רבינו חילוק זה של הא לן והא להו שר"ל שאם אינו טרוד ויוכל לישא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. ובפרק ט"ו מהלכות אישות ביאר הדבר בפירוש וכאן סמך על מה שכתב שם וכבר רמז הדבר כאן באומרו אין דעתו פנויה ללמוד משמע דאם דעתו פנויה ישא אשה תחלה גם כאן ביאר הא דיצרו מתגבר עליו ושם אמרו ברמז כמו שכתב מהרי"ק ז"ל בטור אה"ע סימן א' במ"ש והוא שלא יהא יצרו וכו' דקאי אריש דלישניה וכנראה שמאחר שביארו כאן רמזו שם ובהא סגי:

הלכה ו

מאימתי אביו חייב ללמדו תורה וכו'. שם סוף פרק לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) ובתוס' הקשו מהא דבן חמש למקרא וכו'. וההגהה תירץ דהא דאמר בן חמש למקרא היינו לחנכו אביו וזה נ"ל דעת רבינו שלא הביאו שאם כדברי התוספות שתירצו דאיכא תרי גווני בריא היה לו להביאו אלא משום דהוא סבור דלא נאמר זה אלא דוקא להכניסו למלמד שכך אמרו בגמרא מכניסין אותו כבן ו' וכו' לא הוצרך להזכירו משום דכבר כתב דאביו מלמדו מעט מעט עד שש. ומהריי"ק ז"ל תירץ בענין אחר בהלכות ת"ת וגם זה נראה לי נכון:

הלכה ז

היה מנהג המדינה וכו'. בנדרים פרק אין בין המודר (נדרים דף ל"ז) אמרו דאפילו באתרא דנהיגי למשקל אגרא על המדרש לא שרי וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה וכו'. ונראה דבחנם חייב ללמדו כדפרישית והוסיף הרמ"ה לומר דאפילו בשכר אם אפשר דלא דחיקא ליה שעתא חייב ללמדו הכל וכתבו הטור בהלכות ת"ת סימן א' [סי' רמ"ה]. ותימה לי על רבינו דאם כן מאי הקשו בפ"ק דקדושין (דף ל') לשמואל דאמר כזבולון בן דן מברייתא דמלמדו מקרא אין מלמדו משנה כיון דלדידיה ע"כ מתוקמא ההיא ברייתא דדחיקא ליה שעתא א"כ נימא דמאי דאמר שמואל הוא לגברא דלא דחיקא ליה שעתא ולמה דחק ואמר כזבולון ולא כזבולון וצ"ע:

אבל תורה שבעל פה וכו'. שם בפרק אין בין המודר (נדרים דף ל"ז) מאי שנא מדרש דלא דכתיב ואותי צוה ה' וכו' מה אני בחנם אף אתם בחנם פי' הרא"ש מה אני למדתי בחנם אף אתם לומדים בחנם וכשתלמדו לדורות תלמדו ג"כ בחנם דלכך נאמר ראה נתתי כלומר ראה מה שאני עושה אתם תעשו וא"כ אמאי לא מפרש רבינו דה"ק מה אני

מלמד אתכם בחנם אף אתם תלמדו בחנם דהא אתי שפיר טפי דהא העיקר הוא שבא לומר שאתם תעשו כמוני ונראה לפי פירושו העיקר חסר. וי"ל דהוא אינו רוצה לפרש כפירוש הרא"ש והר"ן דר"ל כאשר צוני ה' כאשר צוה ה' לי שאלמד אתכם בחנם אלא הוא מפרש צוה שאני אלמד אתכם כמו שהוא למדני וצוני מה הוא צוה ולמדני בחנם כן למדתי אתכם בחנם:

הלכה ח

כל איש מישראל וכו'. יומא פרק אמר להם הממונה (יומא דף ל"ה) ת"ר עני ועשיר ורשע באים לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה וכו':

חייב לקבוע לו זמן וכו'. במנחות פרק שתי הלחם (מנחות דף צ"ט) על ההיא מתניתין דאמרינן התם גבי לחם הפנים אלו מושכין ואלו מניחין וכו' אמרו בגמרא ר' יוסי אומר אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה וכו' אמר ר' אמי מדבריו של ר' יוסי נלמוד כלומר דמשום דעמד שחרית מעט וערבית מעט קרי ליה לפני תמיד א"כ אפילו לא שנה אדם אלא פסוק אחד שחרית ופסוק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש וכו' ע"כ. והשתא קשה לדברי רבינו דמשמע לכאורה דהא דאמרינן קרא פסוק אחד שחרית ואחד ערבית קיים לא ימוש היינו דוקא לר' יוסי דלא דייק לפני תמיד אבל לרבנן דדייקי תמיד משמע דלדידהו נמי לא ימוש כו' הוי מדוייק וצריך שיקראו כל היום וכל הלילה כדי לקיים לא ימוש וא"כ רבינו שפסק כרבנן בפרק חמישי מהלכות תמידין ומוספין איך כתב כאן שבקובע שתי שעות קיים מצות והגית בו יומם ולילה. וי"ל דמשמע ליה לרבינו דלשון תמיד מורה יותר על התמידות מלשון לא ימיש ורבנן דאמרי דתמיד מדוייק ודאי דסברי דלא ימיש אינו מדוייק דאם לא כן מלאכתו אימתי נעשית ואנן קי"ל דיפה ת"ת עם דרך ארץ וכן אמרו שם תנא דבי ר' ישמעאל דברי תורה אינם חובה וכו' ואינם רשות וכו' שר"ל כמו שפירשו התוס' שיפה ת"ת עם ד"א. ומה שאמר בגמרא מדבריו של ר' יוסי נלמוד הכי פירושו דאמרינן כן אפילו לרבנן מכיון דלר' יוסי אפילו בתמיד לא דייק ודאי דלכולי עלמא לא דייקינן לא ימיש דעד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' יוסי אלא בתמיד אבל בלא ימיש מודו והשתא אתי שפיר דהך דינא דמדבריו נלמוד הוי אליבא דרבנן דאל"כ היה קשה איך אמר ר' אמי מדבריו נלמוד כיון דלית הלכתא כוותיה דר' יוסי מה לנו ללמוד דין מדבריו ולא רצה רבינו לפסוק כר' יוחנן דאמר שם אפי' לא קרא אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימיש אע"ג דבפ"ק דנדרים (דף ח') משמע לכאורה דהלכתא כותיה דר' יוחנן שהרי אמרו שם גבי מימרא דרב גידל הא

קמ"ל דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית נראה כר' יוחנן מ"מ משמע ליה קולא גדולה והלך להחמיר דהא ר' יוחנן בעצמו אמר ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ:

הלכה יא

וחייב לשלש את זמן למידתו וכו'. בפ"ק דקדושין (דף ל') אמרו שם לעולם ישלש אדם שנותיו והקשו מי ידע כמה חיי ותירצו לא צריכא ליומי. ופירש רבינו כדברי רבינו תם דבכל יום ויום ישלש וזהו שכתב כיצד היה בעל אומנות וכו':

הלכה יב

בד"א בתחלת תלמודו של אדם וכו'. זה כתב רבינו לתת סמך שאין אנו נוהגים אלא בתלמוד לזה אמר מסברא דנפשיה בד"א בתחלת למודו וכו'. ורבינו תם תירץ בענין אחר דאנן סמכינן אהא דאמרינן דתלמוד בבל בלול במקרא ובמשנה ובתלמוד וכו':

הלכה יג

אשה שלמדה תורה וכו'. סוטה פרק היה נוטל (סוטה דף כא) אמרו שם במשנה אם יש לה זכות היתה תולה לה וכו' ואמרו שם בגמרא אילימא זכות דתורה הא אינה מצווה ועושה ואין לה שכר כשכר האיש. עוד אמרו שם כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות (ורש"י ז"ל פירש כאילו למדה זנות x) והקשו בגמרא תפלות ס"ד אלא אימא כאילו למדה וכו' אמר רבי אבהו מאי טעמא דרבי אליעזר דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית. ופירש רש"י שהאשה מתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דברים (של זנות) בהצנע. ורבינו מפרש תפלות דברי הבל ומשלים וכן פירש בפירוש המשנה כמו שכתב כאן מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת כו' ולדידיה מפרש מימרא דר' אבהו בכה"ג דכיון שנכנסה באדם חכמה נכנסה בו ערמומית כלומר דוקא כשהיא נכנסת באדם נכנס בו ערמומית אבל כשהיא נכנסת באשה היא מוציאה לדברי הבל ונכנסת עמה שטות. וז"ש אני חכמה שכנתי ערמה דאני שאני איש אם יש לי חכמה אז שכנתי ערמה אבל באשה לא. ויש לפרש בדוחק בענין אחר וזה נ"ל נכון:

פרק ב

הלכה א

וכל עיר שאין בה תינוקות וכו'. (עיין בכ"מ). ופי' מחרימין לשון חרם ונידוי שמחרימין לאנשי העיר. אבל רש"י ז"ל לא פירש כן אלא מלשון חרבה ושממה:

הלכה ב

ומכה אותן המלמד וכו'. בפרק לא יחפור (בבא בתרא דף כ"א) אמרו כי מחית לינוקא לא תמחי [ליה] אלא בערקתא דמסאנא דקרי קרי דלא קרי ליהוי צוותא לחבריה. כלומר הכה אותם ברצועה קטנה והתינוק אשר ישמע ויקרא מחמת ההכאה קרי ומי שלא ישמע ולא יקרא יהיה צוותא לחבריה, כלומר לפחות יהיה שם בחברתם ויבין מעט ממה שהאחרים אומרים:

הלכה ג

מלמד התינוקות וכו'. שם בפרק לא יחפור הביאו מעשה דיואב דהוא אקרייה זכר כדין כמו שפירש ר"ח ומכל מקום הוא רמיה משום דלא אשגח למידע היכי הוי קרי תלמידיה: **עוד** שם בגמרא תרי מימרי ולא הזכירם רבינו. חדא האי מקרי דדרדקי דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה דאיכא פלוגתא דרב דימי ורבא אי מסלקינן ליה ואידך הני תרי מקרי דדרדקי חד דגריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס ורבא אמר מותבינן להההוא דגריס ולא דייק דשבשתא ממילא נפקא ורב דימי אמר מותבינן דדייק ולא גריס שבשתא כיון דעל על והובאו בהלכות. ויש תימה למה לא הזכירם רבינו והרב מהרי"ק ז"ל כתב ולא ידעתי למה. ונ"ל דרבינו סמך על מה שכתב בפרק עשירי מהלכות שכירות כשהביא מימרא דרבא לקמן דספר מתא וכו' כתב שם ומלמד תינוקות שפשע בתינוקות ולא למד או למד בטעות וכל היוצא בזה מסלקינן וכו'. והרי נרמזים כאן השני מימרות דהמימרא האחת דחד דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה משמע ליה לרבינו שהראשון הוא פושע וזהו שכתב שפשע ולא למד וכו'. והמימרא השנית שהיא חד דגריס ודייק וכו' הרי כתב שם או למד בטעות שפירושו שמה שהוא גורס לתינוקות אינו מדייק להבינם יפה אלא הם לומדים בשיבוש מפני שאינו משגיח עליהם וזהו פירוש גריס ולא דייק וכו' כיון שכתב שם שמסלקין אותם ודאי כוונתו לפסוק כרב דימי בתרתי ומפני כך לא ביאר. אבל קשה לזה שמדברי הרב המגיד ז"ל נראה שמה שכתב רבינו או למד בטעות ר"ל שהמלמד עצמו טועה שכן כתב שם שרבינו כתב פי' רש"י והוא ז"ל ביאר דעתו של רש"י כך שר"ל שהמלמד עצמו טועה ואם כן משמע דס"ל שדעת רבינו הוא כך ולפי זה לא הוזכרו בדברי רבינו גריס ולא דייק שפירוש לא דייק משמע שר"ל שהמלמד אינו מלמד בשיבוש אלא שאינו מדקדק להבין לתלמידים על נכון וכן פירשו המפרשים, אלא אם נאמר על צד הדוחק שרבינו מפרש דגריס ולא דייק שהוא לומד בשיבוש והוא מעצמו טועה ומעשה דיואב נמי צריך לפרש לפ"ז דזכר אקרייה שלא כדין וכל זה דוחק דמעשה דיואב משמע דכדין אקרייה כמו שהכריחו שם בתוס' ואם כן הא דגריס ולא דייק כמו

בכה"ג הוא דעלה מייתי בגמרא הא דיואב וצריך לתת טעם לרב המגיד למה פירש כן דברי רש"י ז"ל ונראה שפירש כן כדי לתרץ הקושיא שהקשו עליו התוס' ז"ל דלדידיה קשה דרבא אדרבא דהא הוא אמר לעיל שבשתא ממילא נפקא לכך חילק הרב המגיד דמה שאמר למעלה הוא שהרב אינו מלמד בשיבוש אלא שהתלמיד נשתבש מעצמו והא ודאי שבושא ממילא נפקא אבל הכא איירי בשיבוש שהרב עצמו מלמדו ובכה"ג אמרינן שבשתא כיון דעל על דכיון דהרב עצמו מלמדו האי לא נפיק מיניה כיון שרשום בזכרונו מפני שהרב אמר לו כך. זה נראה לי שהכריחו להרב המגיד לפרש כן דעת רש"י ז"ל:

הלכה ד

ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני אמותיהם הבאות אצל בניהם. משנה סוף פ' עשרה יוחסין (קידושין דף פ"א) ובפ' כ"ב מהלכות איסורי ביאה ביאר הדבר הרב המגיד ז"ל ע"ש:

הלכה ה

כ"ה תינוקות וכו'. פ' לא יחפור (בבא בתרא דף כ"א) אמר רבא סך מקרי דרדקי כ"ה ינוקי (למדים אצל מלמד אחד) ואי איכא חמשין מותבינן תרי וכו'. ורבינו מפרש כפירוש שכתב נמוקי יוסף בשם הר' יונה וכתבו הרב מוהריי"ק ז"ל בהלכות ת"ת סימן רמ"ה:

הלכה ו

מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק. זהו פירוש רבינו למימרא דרבא מתקנת יהושע בן גמלא דלא ממטינן ינוקא ממתא למתא וכמו שכתב הרב מהרי"ק ז"ל, ופירוש מתקנת יהושע בן גמלא לפי דעת רש"י אתי שפיר שרוצה לומר שקודם תקנת יהושע בן גמלא הוה ממטינן מפני שאין אנו יכולים לכוף ליקח כאן מלמד אבל אחר תקנת יהושע בן גמלא כיון דכייפינן ליה לא ממטינן ינוקא. אבל לפי רבינו נראה לכאורה דדין זה אפילו קודם תקנת יהושע בן גמלא היה שלא היו מוליכין ממלמד דלא דייק למלמד טוב וא"כ קצת קשה איך אמר מתקנת יהושע בן גמלא. ונראה ליישבו דקודם תקנת יהושע בן גמלא לא שייך לומר האי דינא כלל כיון דהכל היו מוליכים לירושלים אע"פ דאם אירע שלקח אחד מלמד אחד בעירו ודאי דהדין היה כן מכל מקום לא היה נהוג ולכך לא שייך לאומרו קודם תקנתו אבל אחר תקנתו יש לאומרו. אי נמי דקודם תקנת יהושע בן גמלא אע"פ שלקח מלמד בעירו מכל מקום היה ראוי שיוליכהו לירושלים למלמד שהוא טוב ממנו כיון שהיתה התקנה כך שהיו הכל מוליכין לירושלים והיה שם המלמד טוב אבל לאחר התקנה אין להוליך ממתא למתא:

הלכה ז
אחד מבני מבוי. שם מבואר במשנה ובגמרא:

פרק ג

הלכה א
בשלשה כתרים וכו'. מימרא דר' יוחנן ביומא פרק בא לו כהן גדול (יומא דף ע"ב) שלשה זרים הן וכו'. ומה שלמד שהתורה גדול מכלם הוא משום דכיון שלמד שהוא גדול מהמלכות וכמו שפירש רש"י ז"ל א"כ ודאי שהוא גדול מן הכהונה דקי"ל מלך קודם לכהן גדול:

הלכה ה
לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה וכו'. מימרא בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נ') וכתבו התוס' דהיינו דוקא כשלומד להתכבד ע"מ שאקרא רבי וכו' אבל אם לומד לקנטר בהא אמרינן נוח לו שלא נברא. וזה נראה מוכרח מכח קושית התוספות ואעפ"י שרבינו לא ביארו:

הלכה יב
וכן אמר שלמה וכו'. ר"ל כשאתה מתרפה מדברי תורה ואי אתה עוסק בה כשיש לך טרדות וצרות אז ודאי צר כחך כלומר אין דברי תורה מתקיימים בך:

הלכה יג
וכל העוסק בתורה וכו'. פרק ב' דחגיגה:
כי דבר ה' בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר. בפרק חלק (סנהדרין דף צ"ט) תניא היה רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זהו כי דבר ה' בזה ר' נתן אומר וכו' (עיין בכ"מ בד"ה וכל בית וכו'). ורבינו הביא כאן הב' סברות של ר' נתן ור' נהוראי ור' יהושע בן קרחה, ור' יהושע אפשר שהוא לפי דבריו שקרא ושנה ופירש וכו' אבל סברת ר"מ לא הזכיר ועוד סברא אחרת אשר יש שם ואין חשש בזה כיון דלא אכפת לן כלל לענין דינא:
זה שלא השגיח וכו'. ר"ל שאינו לומדם מפני שהם נבזים בעיניו:
וכן כל שאפשר וכו'. ר"ל שאינו עושה כן מפני שאינו משגיח אלא מפני שאינו רוצה לעסוק בתורה שהוא עצל:

פרק ד

הלכה א

אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתם וכו'. פי' תם ר"ל שאינו ידוע לנו אם הוא טוב או רע ונלמד כן מפ' תפלת השחר דאמרינן התם (דף כ"ח) תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס וכו' שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו וכו'. ונראה ודאי ששומר הפתח היה שם מפני שלא היה מניח ליכנס לשום תלמיד אלא א"כ היו בודקים אותו תחילה אם היה תוכו כברו לא היה נכנס שזה נקרא נתעב כמו שאמרו בפרק בא לו כהן גדול (יומא דף ע"ב) ואותו היום סלקוהו לשומר הפתח והיו נכנסים התלמידים בלא בדיקה ואע"ג דלא ידעינן ביה אי תוכו כברו ואי לא וא"כ למדנו משם דלתם מלמדין, וכן ביאר הרב מוהריי"ק ז"ל אלא שדבריו סתומים ואני בארתים:

וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה וכו'. מימרא דר' יוחנן הובאה בפרק אלו מגלחין (מועד קטן דף י"ז) ובהרבה מקומות בגמרא ובחגיגה פ' אין דורשין (חגיגה דף ט"ו) הקשו ור"מ איך גמר תורה מפומיה דאחר והאמר רבה בר בר חנה אמר ר"י מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו' ותירצו אמר ריש לקיש ר"מ קרא אשכח ודרש הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית וכו' ר' חנינא אמר מהכא שמעי בת וראי והטי אזנך וכו' א"כ קשו קראי אהדדי לא קשיא הא בגדול הא בקטן משמע דבגדול היודע ליזהר יכול ללמוד ממנו. וא"כ קשה למה לא חלק רבינו בין גדול לקטן כמו שחלקו בגמרא. וכי תימא דבזמן הזה כולם נקראים קטנים לענין זה ולכך סתם רבינו מ"מ קשה שרבינו אינו אומר הדינים הנוהגים בזמן הזה בלבד אלא הדינים שינהגו בכל זמן אפילו אחר ביאת משיחנו בע"ה וא"כ היה לו לפרש. ונראה שרבינו מפני שראה מימרא דר' יוחנן שהובאה בהרבה מקומות בסתם ולא חלקו בין גדול לקטן גם הוא לא חלק, והא דאמרינן בחגיגה סובר רבינו דלא נאמר זה אלא לתת סברא לר"מ בלבד אבל אין הדבר כן וראיה לדבר שכשתירץ ריש לקיש אמר ר"מ קרא אשכח ודרש ואם היה הדבר מוסכם לא היה לו לומר אלא הא איכא קרא אחרינא ומדקאמר ר"מ קרא אשכח וכו' משמע דהכונה לומר סברתו של ר"מ היא זאת ואנן לא סבירא לן הכי דכבר חלקו עליו חבריו:

הלכה ב

כיצד מלמדין הרב יושב בראש וכו'. בריש פ"ג דמגילה (דף כ"א) אמר רבי אבהו מנין לרב שלא ישב על גבי מטה וישנה לתלמידיו על גבי קרקע שנאמר ואתה פה עמוד עמדי. עוד שם ת"ר מימות משה ועד ר"ג לא היו למדין תורה אלא מעומד משמת ר"ג ירד חולי

לעולם והיו למדין תורה מיושב ע"כ. ורבינו כתב שמתחלה הרב היה יושב והתלמידים עומדין, וקשה דאיך אפשר לומר כן דממימרא דרבי אבהו משמע שצריך שיהיו הרב והתלמידים שוין מקרא דואתה פה עמוד עמדי דהכי משמע ליה קרא וא"כ איך אפשר שהרב יושב והתלמידים עומדין דאם כן אינם שוים והוא נגד הכתוב, ועוד מאין ראה רבינו בברייתא שהרב יושב והרי בברייתא אמרו סתם למדין מעומד ולמה פירש הוא כן. ונראה שרבינו ראה שאמרו שם בגמרא עוד כתוב אחד אומר ואשב בהר וכתוב אחד אומר ואנכי עמדתי בהר אמר רב עומד ולומד יושב ושונה, ע"כ. ונראה שרבינו אינו מפרש כפירוש רש"י ז"ל אלא הוא מפרש כך עומד ולומד כלומר כשהוא לומד מהקב"ה היה בעמידה אבל כשהוא שונה לתלמידים היה יושב א"כ ודאי מכאן למדנו שכשאמר בברייתא היו למדין מעומד ר"ל שהתלמידים היו מעומד והרב יושב, ואם תאמר עדין תקשי לן מימרא דרבי אבהו י"ל שרבינו מתרץ לה בתרי גווני ונאמר דאיירי בתלמידים סמוכים כמו שכתב הר"ן דראוי להם לחלוק כבוד. אבל זה נראה לי דוחק בדבריו דא"כ מה שכתב הוא ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע איירי בסמוכים ומה שכתב בראשונה הרב יושב והתלמידים כו' איירי בתלמידים שאינם סמוכים וזה דוחק בדבריו דרישא דלישניה לא איירי במאי דאיירי סיפא. לכך נראה לי באופן אחר והוא דהוא סבור ודאי דקרא דואתה פה עמוד עמדי משמע ודאי שיהיו הרב והתלמידים שוים וכמ"ש רבי אבהו שלא יהא הוא וכו' והתלמידים על הקרקע וכו' ואפילו הכי התלמידים מעומד והרב מיושב משום דמה שהוא יושב אינו למעלתו אלא מפני שצריך להבין להם ואין דעתו מיושבת לערוך הדברים ולהבינם אלא א"כ הוא יושב וא"כ אין זו מעלה לו אבל כשהוא יושב והתלמידים יושבים והוא על הכסא ותלמידיו על הקרקע ודאי הוא מעלה לו ופחיתות לתלמידים ועל זה נאמר ואתה פה עמוד עמדי:

הלכה ג

ולא יגביה הרב קולו וכו'. בריש פרק שלשה שאכלו אמר רבי שמעון מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין ת"ל בקול ומה ת"ל בקול בקולו של משה, ע"כ. ונראה שמכאן למד רבינו הדין למתורגמן ולרב כמו שכתב מהרי"ק ז"ל. ומה שאמר בעת ששואל את הרב כתב מוהרי"ק ז"ל שדקדק כן מדמייתי לה מדכתיב והאלהים יעננו בקול משמע [שמשה] היה שואל להש"י והש"י היה משיבו, ע"כ. ויש לי תימא בדברי רבינו דכיון שהוא סבור דוקא בעת ששואל את הרב הוא שלא יגביה קולו אבל כשאומר לעם יגביה קולו א"כ במתרגם בתורה וקורא בתורה שאמרו בגמרא שהמתרגם בתורה לא יגביה יותר מהקורא אמאי לא יגביה והא

ודאי מתרגם לעם הוא אומר כדי שיבינו העם כמו שכתב הוא ז"ל בפרק עשירי מהלכות תפילה ואם כן אמאי לא יגביה קולו הא מקרא לא מוכחינן אלא דלא יגביה בעת ששואל אבל כשאומר לעם לא. ועוד קשה לפי דעת רבינו איך יתרץ הקושיא שהקשו תוספות דהיכי מייתי ראיה ממשה דהתם הקב"ה היה הקורא ומשה היה מתרגם ואין אנו לומדים משם אלא שאין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מהמתרגם. ותירוץ רב אלפס ז"ל לא שייך לדעת רבינו שרב אלפס ז"ל מתרץ דבקולו של משה ר"ל בקולו של משה שהיה משמיע לעם כמו שתירצו בתוס' ודעתו של רבינו לא כך הוא וכמו שכתב הרב מהרי"ק ז"ל. ונראה שרבינו לא רצה לפרש כפירוש המפרשים דבקולו של משה ר"ל בקול שהיה משה משמיע לעם דודאי דאין זו סברא לומר שהשי"ת היה מגביה קולו כמשה כיון שהעם לא היו מבינים קולו כלל ובשלמא קורא בתורה ומתרגם העם מבינים דברי שניהם ולכך לא יגביהו קולם זה יותר מזה אבל הכא מאי סברא איכא. ועוד דלפי זה א"כ בכל רב ותורגמן צריך שהתורגמן לא יגביה קולו יותר מהרב וזה אינו אמת דהא ודאי האמורא שהיו מעמידים בגמרא מפני שהרב היה אומר לו הדברים בלחש והוא היה אומרם בקול רם וכמו שמבואר זה בכמה מקומות בגמרא וכמו שאמרו בפ"ק דסנהדרין (דף ז') גבי מתורגמניה דריש לקיש גבי דיינא דאוקימו דלא גמיר דגחין המתורגמן לשמוע מאי דלחיש ליה משמע דהדרך היה כן, ועוד מפני טעם אחר לא רצה לפרש כפירוש המפרשים ז"ל והוא מה שכתב מוהרי"ק ז"ל דיענו משמע שהיה שואל להשי"ת כו' לכך מפרש הוא ז"ל דהכי קא מייתי ראיה דכי היכי דהתם מצינו דבעת שמשה היה שואל להש"י היה הקב"ה משיב לו בקולו כלומר כשמשה היה מגביה קולו היה הקב"ה מגביה וכשמשה ממעך הקול הקב"ה ממעכו אם כן ודאי דמסתמא משה לא היה קולו שוה בכל השאלות על אופן אחד דאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מהקורא א"כ משמע ודאי שבכל מקום שאנו יכולים להשוות קול הקורא והמתרגם אנו משוים זולת היכא דאיכא סברה למתרגם להגביה קולו יותר דאז ודאי לא דמי להשי"ת ומשה דהתם בעת ששואל משה להשי"ת לא היה סברה למשה להרים קול מפני שמשה לא היה מדבר אז לעם א"כ למדנו דבקורא בתורה ומתרגם בתורה דאין סברה למתרגם להרים הקול יותר מהקורא שהרי העם צריכין שיבינו קול הקורא לצאת ידי חובתם שאם שמעו קול המתרגם לא יצאו ידי חובתם וא"כ ודאי שלא יגביה המתרגם יותר מהקורא אבל המתורגמן והרב שהוא דורש לעם אזי ודאי כיון שיש סברה למתרגם להגביה שהרי העם צריכים לשמוע ולהבין ממנו אבל לרב אין צריכים העם להבין אז ודאי יגביה המתרגם קולו יותר מהרב מפני שיש סברה. אבל כשהמתרגם שואל לרב ודאי שאז לא יגביה קולו מפני שאז אין

סבה להגבהת קולו מפני שאינו משמיע אז לעם כלל והוי אז דומיא דמשה כששואל להש"י והשתא אתי שפיר לשון רבינו שכתב שהמתורגמן יגביה קולו בעת שאומר לעם: **אין המתורגמן רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות וכו'**. ירושלמי פ' הקורא עומד כלשון רבינו. והראב"ד ז"ל בהשגות השיג על רבינו דלמה לי רבו אפילו גדול ממנו לבד רשאי להוסיף והביא ראיה ממעשה דרב שנעשה מתורגמן לר' שילא ושנה והוסיף וכו'. ורבינו כתב לשון הירושלמי שהוא מבואר וכן כתוב בתוס' סוף מגילה:

הלכה ד

הרב שלמד ולא הבינו התלמידים וכו'. הכי משמע בגמרא פ' כיצד מעברין (עירובין דף נד) מברייתא התם שאמרו שם ומנין עד שתהא סדורה וכו' וכן הביאו שם מעשה דר' פרידא וכו':

הלכה ו

אין שואלין את הרב כשיכנס למדרש עד שתתיישב דעתו עליו וכו'. כל מה שכתב רבינו עד סוף הפרק הוא תוספתא פרק שביעי מהלכות סנהדרין זולת קצת דברים אשר כתב הרב מהרי"ק מוצאם וכן מגדול עוז ואיני רוצה להאריך:

הלכה ז

אין שואלין את הרב אלא בענין וכו'. החילוק בין מה שכתב כאן למה שכתב למעלה ואין שואלין את הרב מענין אחר וכו'. כתב מהרי"ק ז"ל בספרו דכאן ר"ל דאפילו עסוק בדיני שבת אם עסוק בדין הוצאה מרשות לרשות לא ישאל לו דין חבית שנשברה והכי דייק לישניה שלמעלה כתב מענין אחר דמשמע שרוצה לומר מענין אחר זולת זה בהחלט אבל כאן אין זולתו בהחלט ולזה לא כתב כאן מענין אחר:

הלכה ט

אפילו מי שנתעטש וכו'. בברכות סוף פ' אלו דברים (ברכות דף נ"ג) אמרו ת"ר היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם ב"ש אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו וב"ה אומרים אחד מברך לכולם ומפרש התם טעמא דבית שמאי משום ביטול בית המדרש ואמרו שם תניא נמי הכי של בית ר"ג לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני ביטול בית מדרש ולכאורה משמע דהאי תניא כותיה אתי כב"ש ולית הלכתא הכי וכן משמע מדברי רב אלפס שלא הביאו להך תניא נמי הכי. אבל לדברי רבינו נראה לי דאע"ג דודאי הלכתא כב"ה דאומרים אחד מברך לכלן דהלכתא כב"ה בכל מקום אפילו הכי לא פליג עליה דר"ג דאפשר דב"ה מודו דמרפא ואסותא אין אומר משום ביטול ביהמ"ד אבל הכא משום דאיכא מצוה משום דברוב עם הדרת מלך לא חיישינן לביטול

ביהמ"ד. ומה שאמרו בגמרא תניא נמי הכי ר"ל דחיישינן לביטול בית המדרש פורתא כי האי משום דלא תימא דודאי טעמייהו לא הוי משום הכי דלבטול בית המדרש לא חיישינן ולהכי קאמר תניא נמי הכי דר"ג אמר דלבטול תורה כי האי חיישינן אבל לא דר"ג פלג"ג עליה דבית הלל דאין סברא לומר דר"ג שביק ב"ה ועביד כב"ש אלא ודאי כדכתיבנא וכן צ"ל לדברי הטור שפסק בהלכות ת"ת כהך תניא נמי הכי וכדברי רבינו ובטור א"ח פסק כב"ה בסימן רצ"ח:

פרק ה

הלכה א

כשם שאדם מצווה בכבוד אביו וכו'. משנה סוף פרק אלו מציאות (בבא מציעא דף ל"ג) אבידתו ואבידת אביו אבידתו קודמת. אבידתו ואבידת רבו שלו קודמת. אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת שאביו כו' ואם אביו שקול כרבו וכו' (עיין בכ"מ בד"ה כשם שאדם). ודקדק הרא"ש ז"ל דמדקאמר גבי השבת אבידה שקול וגבי פדיה לא אמר אלא חכם משמע דלענין פדיון נפשות דהוא סכנה לא בעינן שיהא שקול. ויש להקשות דא"כ גבי הנחת משאוי דלא הוי סכנה אמאי לא בעינן שקול דאי איתא דבעינן שקול הוי ליה לאתויי הנחת משאוי גבי השבת אבידה ולומר אח"כ אם היה שקול וכו' ומדתני לה בהדי פדיה משמע דהם שוים. והרב מהריי"ק ז"ל רצה לומר דהנחת משוי יש לו דין שלישי דאע"פ שאביו שקול רבו קודם ובכה"ג הוה אתי שפיר דתנא לה באמצע לומר דלא אית לה דינא דאבידה ולא דינא דפדיה אבל כבר הוא ז"ל סתר דעתו כמו שמבואר בדבריו סימן רמ"ב. ולי נראה לתרץ דגבי הנחת משאוי לא בעינן שקול משום דאית בה סכנת נפשות כדכתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות רוצח וז"ל השונא שנאמר כו' ואע"פ שעדין לא עשה וכו' אם מצאו נבהל מצוה לטעון ולפרוק וכו' שמא ישהה בשביל ממונו והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים ע"כ. הרי מבואר דגבי הנחת משאוי איכא סכנת נפשות והשתא לפי זה מתני' כלה [לא] זו אף זו קתני לא מבעיא השבת אבידה דליכא סכנת נפשות כלל דרבו קודם אלא אפילו הנחת משאוי דאתי לידי סכנת נפשות רבו קודם ולא מבעיא הנחת משאוי דאינו קרוב כל כך לסכנת נפשות אלא אפילו רבו ואביו בבית השבי דהוא ודאי סכנת נפשות אפילו הכי רבו קודם ובהני תרתי דמשאוי ופדיה בחכם סגי דאיכא צד סכנה ובאבידה בעינן שקול. זה נראה לפרש לדעת המפרשים ז"ל. ורבינו בפי"ב מהלכות גזילה ואבידה נראה שדעתו ז"ל כדעת המפרשים ז"ל שכן כתב שם ואם היה אביו שקול וכו' אבידת אביו קודמת הרי משמע דבעינן גבי

השבת אבידה שקולים וכאן כתב בהפך דקאמר גבי השבת אבידה אע"פ שאינו שקול וכו', ובעל ההגהה כתב שהוא טעות סופר שנפל כאן וכן כתב מהריי"ק ז"ל. ולי נראה ליישב דבריו ז"ל מאחר שראינו שאחד מבני בניו רצה ליישבם וכמו שכתב מהריי"ק ז"ל. ואומר דקשה לי עוד בדברי רבינו דממה שכתב ז"ל כאן גבי פדיה אביו ורבו שבויים וכו' ואם היה אביו חכם וכו' משמע ודאי דאם אינו רבו אע"פ שהוא חכם גדול ואביו אינו חכם אביו קודם משום דרישא דאביו ורבו שבויים וכו' אירי שאביו אינו חכם וקאמר דרבו קודם משמע דטעמא הוא מפני שהוא רבו אבל אינו רבו אע"פ שהוא חכם אביו קודם כן נראה מדבריו וכך נראה מן המשנה שהוא הלשון עצמו שכתב רבינו. ואם כן קשה איך כתב הוא ז"ל בספר זרעים הלכות מתנות עניים סוף פ"ח וז"ל. היו לפנינו עניים הרבה וכו' ואם היה אחד מהם רבו או אביו אע"פ שיש שם גדול מהם בחכמה רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה שהוא גדול מהם בחכמה, ע"כ. ומדכתב או אביו שהוא ת"ח משמע דאם אינו ת"ח אינו קודם לזה שהוא גדול בחכמה. ונראה לי ליישב הכל ולומר דרבינו אין דעתו כדעת המפרשים ז"ל אלא ראה לפרש פירוש אחר והוא שהוא ראה במשנה שני הפרשים בין חלוקה האחת לחלוקה האחרת, האחת שבראשונה אמר שקול ובאחרונות אמר חכם והוא דקדוק המפרשים ז"ל. ועוד הפרש אחר שלא דקדקו המפרשים ז"ל והוא מישבו כפי פירושו, שבראשונה אמר אבידת רבו קודמת ובאחרונות אמר מניח את של רבו ואח"כ מניח את של אביו וכו' וכן באחרונה פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו וכו' והיל"ל היו אביו ורבו נושאים משאוי רבו קודם אביו ורבו בבית השבי רבו קודם למה פירש ואמר מניח את של רבו ואח"כ מניח וכו' נראה שהוא מפרש שהחלוקה הראשונה בשאי אפשר להשיב אלא אבידה אחת והאחרת תאבד לגמרי ולכך קאמר דלהקדים אביו לרבו בעינן שיהא שקול משום דשל רבו נאבדת לגמרי אבל בשני החלוקות האחרונות הוא כשאפשר להניח את שניהן ולפדות את שניהן והדין הוא להקדים האחד לחבירו לזה אמר שכיון שאח"כ יכול להניח של רבו ולפדותו כשהיה אביו חכם לבד סגי להקדימו כיון דאפשר לעשות אח"כ של רבו, וזהו שכתב מניח את של רבו וכו' ואח"כ מניח שרוצה לומר שאפשר לעשות שניהן וכן גבי פדייה קאמר פודה את רבו וכו' כלומר שיכול לפדות שניהן אלא הדין הוא לבד להקדימו, ומאי דנקט מתניתין גבי אבידה שקול וגבי הני תרתי חכם ולא נקט כולה מילתא גבי אבידה וחד בדלא אפשר להשיב וחד בדאפשר משום דמתני' ע"כ רצה להשמיענו הג' חלוקות משום דהם לא זו אף זו כדפרישית לדעת המפרשים ולהודיענו זה החילוק דהיכא דלא אפשר להשיב תרווייהו צריך שקול והיכא דאפשר בחכם סגי נקט חלוקה אחת דלא

אפשר להשיב אלא חד וסגי בשקול ונקט בתרתי אחריני דאפשר בתרווייהו להודיענו דסגי בחכם. וכ"ת מאי שנא דבהאי נקט חכם ובחברתה שקול י"ל דחדא מנייהו נקט. ובזה עלו דברי רבינו כהוגן דמה שכתב כאן הוא בדאפשר להשיב את שתיהן שכן כתב וכן אם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול משיב אבידת אביו ואח"כ משיב שתיהן אלא אין הדבר תלוי אלא בהקדמה למי מקדימים. אבל בפי"ב מהלכות גזלה איירי בדאי אפשר להשיב אלא אחת מהן שכן כתב שם מי שאבדה לו אבדה וכו' ואם אינו יכול להחזיר אלא אחת מהן וכו' ועלה קאי מאי דקאמר פגע באבידת אביו ואבידת רבו וכו' והשתא מאי דקאמר בהלכות מתנות עניים דכשהוא חכם צריך להקדימו לאביו שאינו חכם אתי שפיר משום דהתם דאיירי בדליכא בכיס לפדות שתיהן שכן כתב שם ברישא דלישנא היו לפנינו עניים הרבה וכו' ולא היה בכיס כדי לפדות את כלם ועלה קאי ואם היה אחד מהם וכו' ומשום הכי בעינן שיהא אביו ת"ח ואי לאו הכי חכם עדיף משום דהוא נאבד לגמרי וכבוד תורה עדיף וע"כ לא קאמר במתני' דכשאביו אינו חכם רבו קודם דדייקת מינה הא אינו רבו אביו קודם אע"פ שהוא חכם אלא כשאפשר לפדות את שניהן דבהכי איירי מתניתין וכן רבינו במה שכתב כאן ולהכי דוקא רבו קודם אבל אחר אע"פ שהוא חכם ואביו אינו חכם אינו קודם לאביו דאפשר לפדותו אחרי כן אבל בדלא אפשר ודאי דהחכם קודם לאביו שאינו חכם אבל כשאביו חכם אז קודם לאחר אפילו בדלא אפשר והוי אביו חכם גבי אחר שהוא חכם גדול הימנו שאינו רבו בענין דלא אפשר אלא לחד כמו גבי רבו היכא דאפשר לתרוייהו באופן דאין בין חכם לרבו אלא מעלה אחת. זה נראה לי ליישב דעתו ז"ל ואע"פ שמה שכתב במתנות עניים עדין לא נתיישב אצלי יפה דמנין הוציא רבינו זה מכל מקום מה שכתבתי נראה לי נכון כדי ליישב מה שכתב כאן רבינו עם מה שכתב בהלכות גזלה:

כל החולק על רבו כחולק וכו'. פ' חלק (סנהדרין דף ק"ט) על מתניתין דעדת קרח:

הלכה ג

(ב-ג)

איזהו חולק על רבו וכו' בד"א בדבר שנקרה מקרה וכו'. רבינו כתב חילוק זה כדי ליישב הקושיא שהקשו התוספות בפרק הדר (עירובין דף ס"ג) אמר רבא שלא בפניו אסור ואין חייב מיתה והיינו חוץ לשלש פרסאות ובפרק קמא דסנהדרין (דף ה') אמרו תלמיד אל יורה בפני רבו אלא א"כ רחוק ממנו שלש פרסאות משמע דאי רחוק שרי. והוא ז"ל תירץ דמאי דקאמר רבא הוא לקבוע וזה אסור חוץ לשלש אבל מאי דקאמר דמותר הוא להורות בלבד וכמו שכתב כל זה מהרי"ק ז"ל. וא"ת א"כ כשהקשו בגמרא לרבא דאמר

שלא בפניו אינו חייב מיתה מההוא תלמיד דר' אליעזר שהורה הלכה בפניו והיה רחוק שלש פרסאות ונתחייב מיתה מאי מקשה לרבא תקשי ליה ברייתא דפ"ק דסנהדרין דקאמר תלמיד אל יורה אלא א"כ היה רחוק שלש פרסאות וליכא למימר דאותו תלמיד של ר' אליעזר שנתחייב מיתה היה שקבע עצמו להורות דהא לישנא דברייתא לא משמע הכי דקאמר שהורה הלכה בפניו משמע דבשביל דין אחד שהורה באקראי נתחייב מיתה ולפירוש התוס' ניחא דההיא ברייתא איירי בתלמיד חבר. וי"ל דהוה מצי למימר ולטעמיך כמו שתירצו התוס' בכמה מקומות:

אלא א"כ וכו'. שם בפרק קמא דסנהדרין (דף ה') באותה שעה גזרו שתלמיד אל יורה אא"כ נטל רשות וכו':

הלכה ד

ועליו נאמר כו' רבים חללים וכו'. מימרא בפ"ק דע"ז (דף י"ט) ובסוטה פרק היה נוטל (סוטה דף כ"ב) ושם אמרו ועד כמה עד ארבעין שנין איני והא רבא הורה בשוין, ע"כ. ותמה הר"ן ז"ל מרבינו איך לא הביאו כאן ולא בהלכות סנהדרין וכן מהרי"ף שהביא וכמה עד ארבעין שנין ולא הביא והא רבא אורי וכו'. ומהרי"ק ז"ל פירש דברי הגמרא לפי דעתם בדוחק, ולצאת מידי הקושיא כפי מה שנראה מדבריו נראה שעדיין הוא דוחק עצמו בדברי הרי"ף ורבינו. ולי נראה לתרץ לדעת רבינו דס"ל דמאי דאמרו בגמרא עד ארבעין שנין אין הקפידה בזמן אלא בחכמה וכמו שכתבו שם התוס' בסוטה דצריך שילמוד ארבעים שנה משום הא דאמר רבא לא קא איניש אדעתא דרביה עד ארבעין שנין וס"ל לרבינו דהיינו דוקא בזמן קדמון שלא היו לומדים אלא מפי סופרים ולא מפי ספרים וכמו שנראה ממה שלמד הדבר ממשה שלמד מפי הגבורה על פה אבל עתה שהתורה בכתב ואנו לומדים מפי ספרים ודאי דלא בעינן כולי האי לזה לא תלה רבינו הדבר בכך אלא שיהיה חכם גדול לבד וכבר כתב בהלכות סנהדרין התנאי מהדיין ובהכי סגי ליה. וכעין זה שמעתי בשם אחד שכתב בשם חכם אחד שבזמן הזה ליכא מורה הלכה בפני רבו מפני שאנו לומדין מפי ספרים והספרים הם המלמדים. זה נ"ל ליישב דעת רבינו מכל מקום צ"ע ליישב דעת הרי"ף ז"ל:

הלכה ה

ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו וכו'. ואפילו שלא בפניו והוא שיהיה השם שכל השומע ידע שהוא פלוני. בהלכות ממרים ריש פ"ו כתב רבינו היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם. יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין הכל דשין בו אבל השמות שקורין בהם את העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהם

בכל לשון ובכל זמן קורא בהם לאחרים שלא בפניו ע"כ. משמע משם דבשם שאינו פלא קורא לאחרים שלא בפניו אבל לרבו ודאי שהוא אסור בין בפניו בין שלא בפניו וכאן נראה בהיפך שכתב ואסור לו לתלמיד וכו' והוא שיהא השם וכו' משמע דאם אינו פלא מותר לקרותו בשמו ואפילו בפניו. ונ"ל ליישב דמה שכתב כאן רבינו והוא שיהא השם וכו' אין כונתו לומר בכאן שיהא השם פלא ומשום הכי לא כתב כאן פלא אע"פ שבעל הטורים הביאו בנוסחות הרמב"ם אולי מפני שהבין בו כך כתבו. אבל לע"ד נראה דאם היתה כונתו כך היה אומר כאן יראה לי כמו שכתב שם וכן הלשון שכתב שם. אבל כונתו נראה לי דהוא כך דמפני שכתב שאסור לקרות לרבו בשמו הוה משמע דבכל שם שקורין לו הכל היה אסור לקרות דרך משל אם היו קורים לרבו כל העם חכם או רב הוה משמע דהוא אסור לקרותו כן כיון דכל העם קורין לו כן אלא צריך שיאמר לו רבי ומורי לכך אמר דאין הדבר כן דמה שאמר בשמו ר"ל בשם העצמי לו שכל אדם שישמע אותו השם יאמר שהוא פלוני כמו אברהם ויצחק אבל בשם התואר שמתארים לו העם כגון חכם או רבן וכיוצא אין זה השם שם שכל השומע ידע שהוא פלוני שהרבה חכמים יש והרבה רבנים יש ואין זה שם עצמי לו אלא הוא שם התואר וגם כן מותר לקרותו אפי' בפניו בשם התואר שקורין לו העם. וזה אמרו והוא שיהיה השם שכל השומע ידע וכו'. ובהלכות ממרים דקאמר דבשם שאינו פלא קורא לאחרים ולא לו הוא משום דקורא השם עצמו לו כגון אברהם יצחק. וכיוצא בו:

כדרך שעושה בשם אביו. פי' אסור לקרות לאחרים בשמן כמו שהדין באביו גם כן שאסור לקרות לאחרים בשמו:

אלא ישנה שמם. פי' ישנה שם אחרים אפילו לאחר מותם של אביו ושל רבו הנזכרים. או ירצה ישנה את שמם של אביו ורבו הנזכר' אפילו לאחר מותם הן עצמם. והראשון עיקר דלפי פירוש ראשון הזכיר כאן שאסור לקרות לאחרים בשמו שלא בפניו כמו שכתב בהלכות ממרים. ומיהו לפי מאי דפרישית דרבינו איירי בשם הרגיל כגון אברהם יצחק וכו' צ"ל כפירוש האחרון ודוק:

ולא יתן שלום לרבו וכו'. בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ח) מפרש דלהחזיר שלום לרבו צריך שיאמר שלום עליך רבי ומורי והטעם דאי בשלום עליך רבי סגי ליה למתני והמחזיר שלום לרבו הרי כבר תני לה והנותן שלום לרבו אלא ודאי דצריך תנאי. אחר שיאמר רבי ומורי:

הלכה ו

ולא יחלוץ תפיליו בפני רבו וכו'. מההיא דפרק חלק כדברי מהרי"ק ז"ל:

ולא יתפלל לפני רבו וכו'. בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ח). וכבר האריך מהריי"ק ז"ל ודבריו נכונים:

ולא ישב במקום רבו וכו'. למד כן ממה דתניא בפ"ק דקדושין גבי אביו וכל שכן רבו שכבודו חמור. וק"ק בסדר רבינו איך כתב רבינו כאן מקצת הדברים שכתב גבי אביו בהלכות ממרים פ"ו וקצתם לא כתב דודאי בכלם חייב על רבו מכל שכן דאביו וכיון דסמך כאן מקצת הדברים למה לא סמך על השאר. מיהו י"ל דאין חשש בזה:

הלכה ז

וחייב אדם להקביל פני רבו ברגל. פ' הישן (סוכה דף כ"ו) ת"ר מעשה ברבי אלעאי וכו' א"ל אלעאי וכו' והקשו והאמר ר' יצחק חייב אדם להקביל פני רבו וכו' ותירצו הא דאזיל ואתי ביומיה הא דלא אזיל ואתי ביומיה ופירש רש"י כגון עיר שבתוך התחום או ע"י עירוב, ע"כ. ולא מצאתי לרבינו שחילק בכך לא כאן ולא בהלכות יו"ט ולא ידעתי למה (ועיין בכ"מ):

הלכה ט

וכשימות רבו קורע וכו'. הקשה הרמב"ן ז"ל לרבינו מדגרסינן פרק ואלו מגלחין (מועד קטן דף כ"ב) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן על כל המתים כלם [קורע] מבפנים וכו' והקשו שם מברייתא דלא הושוו לאביו ולאמו אלא לענין איחוי בלבד משמע דלא הושוו כל הני לאביו אלא לאיחוי אבל לכל שאר הדברים לא. וא"כ היכי השוה אותו לגילוי הלב. עוד הקשה מדוד שאמר ויקרעם. ואמרו בגמרא על זה אין אחיזה פחות מטפח והיה על אב"ד ונשיא. מיהו לזה תירץ מהריי"ק ז"ל דאסמכתא בעלמא הוא מה שאמרו שם. עוד הקשה מהריי"ק ז"ל דאיך כתב רבינו בפ"ט מהלכות אבל חכם שמת הכל קורעים עליו עד שמגלין את לבם ומנין לו זה. ואני אתרץ לקושית הרמב"ן מהברייתא ולקושית מהריי"ק ז"ל דרבינו ז"ל מה שאמר שקורעים לחכם עד שמגלין את לבן הוא מפני שאמרו בירושלמי דטעמא דגילוי הלב הוא מפני שבטלה ממנו (את) כיבוד אביו. והך טעמא שייך גם כן ברבו שחייב בכבודו וכן בת"ח דחייב בכבודו דאת ה' אלוקיך תירא לרבות ת"ח וכן מפני שיבה תקום וא"כ חייב ג"כ לקרוע על החכם, ומה שאמרו בגמרא לא הושוו אלא לענין איחוי ר"ל דברייתא (דף כ"ו) גבי אלו קרעים שאינם מתאחין מנו אביו ורבו ונשיא ואב"ד וכו' ולא מנו חכם ומשום הכי אמר דאם הושוו כולהו הני לאביו לא הושוו אלא לאיחוי שכשם שאביו אינו מאחה לעולם הכי נמי כל הני אבל לענין גילוי הלב אפילו שבכלם חייב לגלות הלב מ"מ לא הושוו לאביו בהא דאפילו חכם נמי בעלמא דלא תני ליה בברייתא ולא הושוה לאביו אית ליה האי דינא דמגלין את הלב

עליו א"כ לא הושוו אלא להך מילתא בלבד דשום אחר לית ליה האי דינא דאיחוי דעל חכם מאחין וכן על אחר ואלא דוקא דבהני דהושוו לאביו אין מאחין:

אבל עומד מפניו וקורע עליו וכו'. פירוש היינו דוקא חכם אחד אינו חייב לקרוע על חכם אחר אע"פ שהוא רבו שאינו מובהק אלא כדרך שאר המתים אבל כל העם קורעים על חכם עד שמגלין את לבם וכמו שכתב בפרק ט"ו מהלכות אבל והתם לא איירי אלא במי שאינו חכם וסמך על מה שכתב כאן:

הלכה יא

הרב המובהק שרצה למחול וכו'. בפ"ק דקדושין (דף ל"ב) פליגי אי רב שמחל על כבודו כבודו מחול ופסק רבינו כרב יוסף. מ"מ הידור מיהא בעי למעבד כמו שנראה שם מההיא דאמרו הני רבנן והני לאו רבנן:

פרק ו

הלכה א

כל ת"ח וכו'. בפ"ק דקדושין (ד' ל"ב) מחלוקת ת"ק ור"י הגלילי ואיסי בן יהודה והלכה כאיסי בן יהודה דכל שיבה במשמע כדפסיק התם ואיהו ס"ל כר"י הגלילי דזקן שקנה חכמה כמו שהכריח הר"ן ז"ל:

הלכה ב

אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ וכו'. בגמרא (דף ל"ג) הקשו ולא והא רבי חייא הוי יתיב בי מסותא וכו' אמר שני חומשים שניתי לו בספר תהילים וכו' ותירצו הא בבתי גואי הא בבתי בראי. ולא ידעתי למה לא חילק רבינו. ונראה דהא דאין עומדין וכו' אפילו ברבו מובהק ודאי דאין סברא לחלק בהא בין חכם לרב כמו שחילק בסיפא גבי קימה שיש בה הידור דהיינו ארבע אמות דאמרו שם דברבו מלא עיניו דהתם איכא טעמא לחלק כדכתב הר"ן דכיון דהוא רבו מובהק מוכחא מילתא שלפניו הוא עומד אבל הכא בבית הכסא כיון דטעמא דפטור הוא משום דהוא מקום טינוף מה לי רבו מה לי אינו רבו ומש"ה לא תירצו בגמרא כשהקשו מההיא דרבי חייא שאני התם דרבו הוה כדקאמר שני חומשים שניתי לו וכו' דאין סברא לחלק בהא בין רבו לאחר כדפרישית:

ואין בעלי אומניות חייבים לעמוד וכו'. דברי רבינו הם תמוהין שבגמרא (דף ל"ג) אמרו הפך האמור שם בברייתא יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס וכו' והקשו וקימה לית בה חסרון כיס מי לא עסקינן דקא נקיב מרגניתא וכו' אלא אקיש קימה להידור מה הידור שאין בו בטול אף קימה שאין בו בטול ואקיש

נמי הידור לקימה מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בה חסרון כיס ע"כ. הרי שבגמ' תלו הקימה בהידור בענין הבטול ובענין החסרון כיס הקישו הידור לקימה דהידור אפשר דהוא בחסרון כמו שכתב רש"י וא"כ איך כתב רבינו מה הידור שאין בו חסרון כיס כו' הכי הוה ליה למימר מה הידור שאין בו בטול אף קימה שאין בה בטול. ואולי לישב דבריו בדוחק נאמר דהאי אין בו חסרון כיס דקאמר ר"ל חסרון כיס דבטול דבהידור ליכא בטול כדאמרו בגמרא:

הלכה ג

והחכמים היו מקיפין וכו'. שם אמרו אביי מקיף רבי זירא מקיף וכו' ופירש רבינו במקום שאין מכיריהם מצויים שם:

הלכה ד

רוכב הרי הוא כמהלך. שם בעיא דאיפשטא:

הלכה ו

ראה אב בית דין וכו' ואינו יושב עד שיעבור מאחוריו ארבע אמות. שם מימרא דר' אבהו. ואף על גב דבחכם אמרו שם כיון שעבר ישב וכן אמרו ג"כ באב בית דין פירש רבינו דאין זה כזה דבחכם כשעובר מיד סגי אבל הכי בעי ארבע אמות כיון דמלפניו בעי מלא עיניו. ועוד דאי איתא דפירוש זה כזה לימא חד וכיון שעבר ישב לתרווייהו דהל"ל אחד ראה אב"ד וכו' וכיון שעבר ישב וקאי אאב בית דין וחכם מדקאמר בחכם וכיון שעבר ישב אחרינא משמע דאין הפירוש של זה כזה x:

הלכה ז

בני חכמים ותלמידי חכמים. בסוף הוריות:

בני חכמים בזמן שיש בהם דעת לשמוע הופכים פניהם כלפי אביהם. שם אמרו בני חכמים שאביהם ממונים על הצבור משמע דצריך תנאי זה וכן כתבו הרי"ף ורבינו לא כתבו ואולי לא היה בגרסתו:

הלכה ט

ואפילו זקן כותי מהדרין אותו וכו' ונותנין לו יד לסומכו וכו'. סובר רבינו דכל שיבה במשמע הוא אפילו כותי וא"ת איך אמר ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו ולמה לו האי טעמא דכמה הרפתקי וכו' תיפוק ליה דכל שיבה במשמע וכמו שהקשו התוס'. וי"ל דמ"מ ר' יוחנן כיון דהיה חכם לא היה מחוייב לעמוד דהוי כזקן ואינו לפי כבודו ולכך קאמר דמשום כמה הרפתקי הוה קאים:

ומה שכתב רבינו מהדרים אותו בדברים כו'. הוא ז"ל פסק דלא כר' יוחנן אלא כרבא דאמר התם הידור עביד להו וכדאביי דאמר התם יהיב ידא לסבי ארמאי וא"ת והא אמר התם רבא משדר שליחא רב נחמן משדר וכו' אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא משמע דס"ל דשליח שולחים להם לפשוט יד אבל הן עצמן לא מפני כבוד התורה וכו' וא"כ הי"ל לרבינו לפסוק כרבא דפליג עליה דאביי דהוה יהיב ידא לסבי דהלכתא כרבא בכל מקום. וכ"ת רבינו לא איירי בת"ח הא ליתא דכי היכי דמהדרין אותו בדברים הוא אפילו בת"ח דהא רבא הוה עביד הכי והכי נמי נותנין יד לסומכו אייריי אפילו בת"ח. וי"ל דכיון שרבינו ראה רבי יוחנן דמיקם הוה קאים ורבא משדר שלוחא שהם סברות רחוקות זו מזו פסק כאביי שהיא סברא אמצעית ביניהם דאביי ממש הוה יהיב להו ידיה:

הלכה י

אינם יוצאים בעצמן לעשות וכו'. כל זה הוא מבואר בפ"ק דב"ב:

ולא לתשורת המלך וכו'. והוא פי' ארנונא שאמרו שם. וכ"פ הריי"ף ז"ל:

שנאמר גם כי יתנו בגוים וכו'. אע"ג דאיכא קרא דאורייתא כמו שאמרו שם עברת אדאורייתא ואדנביאי וכו' מ"מ הביא רבינו פסוק של נביא שהוא מבואר יותר:

וכן אם היתה סחורה כו'. בפ' לא יחפור גבי מעשה דרב דימי דגרוגרת:

הלכה יא

עון גדול לבזות את החכמים או לשונאן וכו'. ופי' רבינו בוזים מלמדיה וכו' והטעם משום דמלעיבים במלאכי אלהים אפשר לומר שהם מלאכים ממש ולא חכמים וכן מתעתעים בנביאיו דילמא הם נביאים ממש לכך פירש דנפקא ליה מבוזים דע"כ בוזים דבריו הם מלמדי דבריו דומיא דמלאכי אלהים ונביאים:

וכל המבזה את החכמים וכו'. בפרק חלק אמרו במשנה אפיקורוס דאין לו חלק לעולם הבא ופירשו בגמרא דהיינו מבזה תלמידי חכמים וא"כ קשה למה כתב רבינו בהלכות תשובה פרק ג' שלשה הן האפיקורוסין וכו' כיון שהוא פי' כאן דאפיקורוס היינו מבזה תלמידי חכמים והיה לו למנות ארבעה הן האפיקורסין. מיהו לזה יש לומר דמין זה של אפיקורוס אינו כשאר השלשה כמו שהוא עצמו כתב באותו הפרק ויש עבירות קלות וכו' ואמרו חכמים שאין להם חלק לעולם הבא וכו' והמבזה וכו' אבל מ"מ קשה דמנין לו השלשה שמנה שלא מצינו בגמרא שנקרא אפיקורוס אלא זה:

הלכה יב

אבל אם היה החכם חי כו'. כל זה ביאר ב"י יפה, עוד אומרו בד' דברים וכו' ע"ש:

הלכה יד

ט) המעיד על ישראל בערכאות וכו'. בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ג) אמרו האי בר ישראל דידע סהדותא דעובד כוכבים ואזיל ומסהיד ליה בדינא דעובדי כוכבים על ישראל חבריה משמתינן ליה וכו' ופירש רבינו משמתין עד שישלם. והטעם דסבירא ליה ז"ל דודאי משלם כיון שבעדותו גורם לשלם לו שלא כדין והוי כמעיד עדות שקר וחייב ממון בעדותו:

יא) המחלל יו"ט שני של גליות וכו'. לכאורה היה נראה דהיינו מזלזל בדבר אחד מדברי סופרים וא"כ הרי מנאו למעלה ולכך כתב אע"פ שהוא מנהג כלומר הדבר הזה פחות הוא מדברי סופרים שזה מהלכות יו"ט שני אע"פ שהוא מד"ס משמע הוא משום מנהג בלבד. וכי תימא הרי כתב רבינו בפ"ק שהוא מד"ס יש לומר דנהי דהוי מד"ס עיקר הדבר משום מנהג וכמו שאמרו בפ"ק דיו"ט הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם וכו' ומשום המנהג אמרו חכמים שיעשו אותו:

יג) המזכיר שם שמים לבטלה או בשבועה בדברי הבאי. בפ"ק דנדרים (דף ז') השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי. ופירשו המפרשים ז"ל צריך לנדותו וזה אמרו יהא בנדוי וא"כ קשה על דברי רבינו למה לא מנה כאן מי ששמע הזכרת השם ולא נידה שחייבים לנדותו. ונראה שהוא מפרש שהוא בנידוי שמאליו הוא בנידוי וכן נראה מדברי רבינו בהלכות שבועות שהביא המימרא כלשונה. ויש לדקדק כן דמעיקרא אמרו צריך לנדותו ואח"כ לא אמרו אלא יהא בנידוי משמע דמאליו מנודה דאל"כ היה לו לומר צריך לנדותו כמו שאמר תחלה ואע"פ שיהא בנידוי שאמרו בקדושין גבי הקורא לחבירו כו' יהא בנידוי ר"ל צריך לנדותו כמו שאמרו שם בגמרא שאני התם דהוי דומיא דסיפא שאמר ממזר סופג את הארבעים וכיון דבסיפא לא הוי מאליו אלא שצריך לעשות מעשה הכי נמי ברישא. ויש עוד דברים אחרים שלא כתב רבינו כאן והם כלולים בתוכו ותמצאם בבית יוסף סימן של"ד:

פרק ז

הלכה א

חכם זקן וכו'. מה שאמר רבינו חכם זקן עיין בבית יוסף שנתן טעם לדבריו סימן של"ה:

הלכה ב

וכיצד הוא הנידוי אומרים פלוני יהיה בשמתא וכו'. הטור כתב בשם הר"א ז"ל דשמתא חמירא מנידוי והקשה עליו בית יוסף וכל קושיותיו יש לתרץ דלראיה הראשונה י"ל

דשאני התם דאתפקר ברב טוביא והוא היה אדם גדול ומש"ה החמירו עליו. ולשנית י"ל דמה שהביאו בגמרא ראיה מרשב"ג מכ"ש הביאו דהא בנידוי שהוא קל לא אתו בי תלתא אחרינא ושרו ליה כ"ש בשמתא דחמירא. ולשלישית י"ל דרב פפא שמתא דהיא חמורה לא היה עושה אבל נידוי הקל היה עושה. ולרביעית י"ל דמאי דקאמר מימנו אנגידא רוצה לומר אפילו מכת מרדות שהוא יותר מנידוי שכיון שהוא מדרבנן לא היה ראוי לעשות אפילו הכי מימנו אנגידא וכ"ש אנידוי דמימנו אבל שמתא דחמירא לא. והחמישית דקרו נידויא אשמתא דשפחה של בית רבי היא קצת ראיה. ומיהו יש קושיא אחרת על הר"א ז"ל ממעשה דפרק אלו מגלחין (מועד קטן דף י"ז) גבי ההוא דאמר ליה ליהוי ההוא גברא בשמתא וכו' אמר ליה שלו נידוי שלך אינו נידוי הרי שקראו נידוי אע"פ שהוא שמתא. ועוד קשה להר"א ז"ל במ"ש זיל לגבי נשיאה דלישרי לך כדתניא וכו' דלמא שאני התם שהוא נידוי שהוא קל ומשום הכי יתיר נשיא אבל שמתא שהיא חמורה לא:

הלכה ט

שלשה שנידו והלכו להם וכו'. נראה שרבינו לא בעי חשובים כמותם וקשה לדבריו כמה ראיות שהביא הר"א ז"ל הלא המה כתובות בבית יוסף סימן של"ד. חדא דההוא גברא דשמתא לרב יהודה אמרו ליה זיל לגבי נשיא ואמאי הרי יכולים להתיר לו שלשה הדיוטות. ועוד מעשה דריש לקיש שמתיה ואמרו זיל לגבי נשיאה למה ליה כולי האי יתירו ליה שלשה הדיוטות. ונראה לי שתירץ רבינו זה בדבריו עם קושיא אחרת שהקשה הר"א ז"ל גבי שפחתו של בית רבי לא נהגו חכמים וכו' דלמא שהה בנידוי שלש שנים וכו' וכמו שהביא דבריו מהרי"ק. ונראה לי שלתרץ הכל כתב רבינו וחוזר מדבריו שנידוהו בגללו כלומר דכשנידוהו במילי דשמיא וידעינן ביה דחזר ועשה תשובה מאותו דבר שנידוהו אז ודאי יתירו לו אפילו שלשה הדיוטות דכיון דעשה תשובה הרי אלו אינן מבטלים מה שעשה הראשון אבל כשנידה חכם אחד לכבודו ודאי שאין שלשה אחרים יכולים להתיר לו אם לא יהיו חשובים כמותו דהרי מבטלים מה שעשה הראשון דנדה לכבודו וזה עדיין לא פייסו וכן אפילו נידהו במילי דשמיא אי לא ידעינן שחזר מהדבר שנדוהו צריך בית דין חשוב הראשון להתירו מפני דכיון דלא ידעינן דחזר הרי בית דין זה מבטל דברי האחד וזהו שכתב וחזר מן הדבר כלומר דידעינן ביה דחזר ובזה מתורץ הכל דבשפחתו של בית רבי אע"ג דנידתו במילי דשמיא לא ידעינן אי חזר מהדבר שנידתו ולכך צריך חשובה כמותה והיא היתה חכמה ביותר. וכן גבי ר' יהודה אע"פ שנידהו במילי דשמיא דהיינו דהוה סנו שומעניה לא ידעו אי חזר אי לא וריש לקיש

נידהו לכבודו משום דהוא נידהו ראשונה וא"ל אדרבא וכו' ולכך צריך אדם חשוב אחר ובכי הא איירי מאי דקאמר לא ידע מי נידהו ילך אצל נשיא. אחר כך ראיתי שכתב סברא זאת בית יוסף בשם הרא"ש ז"ל:

הלכה יג

בד"א כשביזוהו או חרפוהו בסתר וכו'. ולא ידעתי מאין הוציא זה רבינו אי משום הא דאיתא בפ"ב דיומא (דף כ"ג) מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו וכו' דילמא שאני התם דהוא מלך ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. והרב בית יוסף כתב דמהכא נפקא ליה וכתב ואמר ר' יוחנן וכו' משמע דס"ל דאמר ר' יוחנן כל ת"ח וכו' שאמרו שם הוא דרך למעלה והכונה לומר דמפני מה נענש שאול מפני שמחל וכו' ואמר ר' יוחנן שכל ת"ח שאינו נוקם וכו' א"כ שאול היה ת"ח ומחל ומשום הכי נענש. אבל מפשט דברי הגמרא לא משמע כן אלא ואמר ר' יוחנן משום ר' שמעון וכו' הוא מילתא אחריתי ואינו דרך למעלה ומשום ההיא דלעיל מיניה מימרא אחרת מרבי יוחנן בשם ר"ש ג"כ הביא להא דקאמר דאמר וכו' אבל טעם שאול מפני שהיה מלך:

בד"א כשבזהו וכו'. כבר כתב מוהרי"ק ז"ל מאין הוציא הרמב"ם ז"ל זה. וא"ת א"כ כשהקשו בגמרא מההיא דרבא אמאי לא משני דהתם בצנעא והכא בפרהסיא וי"ל דבלאו הכי משני שפיר מפני שזה בזיון התורה וכו' משמע ודאי דהיינו דוקא בתלמיד חכם וכדאמר ר' יוחנן אבל בשאר (עמי) העם לא וא"ת א"כ מאי הקשו בגמרא מההיא דנעלבים ואינם עולבים דלמא ההיא בשאר העם אבל תלמיד חכם שאני שהוא בזיון התורה וכי תימא דמשמע ליה דסתם מתניא ובכלהו מיירי וכדמייתי מקרא דואוהביו כו' דקרא בכל מיירי מ"מ קשה בדמשני דנקיט ליה וכו' ודאי דאינו אלא בת"ח דוקא וא"כ היכי אפשר לומר דמסתמא מתניא ונראה לי דקרא בכל איירי ולעולם הוא טוב להיות נעלב ואינו עולב אבל יש הפרש בין ת"ח לעם הארץ דת"ח נקיט ליה וכו' ועם הארץ לא: **סליקו להו הלכות תלמוד תורה בס"ד**